

dr Joanna Ozimska

Uniwersytet Łódzki

Wydział Filologiczny, Instytut Romanistyki, Zakład Italianistyki

tel. 42 66 55 150

e-mail: joanna.ozimska@uni.lodz.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8261-3614>

ROZWÓJ KOMPETENCJI INTERKULTUROWYCH NA PRZYKŁADZIE PODRĘCZNIKA DO NAUKI JĘZYKA WŁOSKIEGO *CAMPIONATO D'ITALIANO*. NOWE TENDENCJE W PRAKTYCE GLOTTODYDAKTYCZNEJ?

ABSTRAKT

Celem artykułu jest zbadanie metodyki nauczania kompetencji interkulturowych w innowacyjnym podręczniku do nauki języka włoskiego *Campionato d'italiano*. Zastosowanie motywu piłki nożnej – jednego z fenomenów kulturowych przyciągających uwagę szerokich mas społeczeństwa – jako głównej osi tematycznej podręcznika do nauki sprawności zintegrowanych L2 wypełnia lukę istniejącą na rynku wydawniczym. Ponadto skłania do naukowej refleksji nad celowością i możliwymi implikacjami takiego podejścia w odniesieniu do rozwoju kompetencji interkulturowych. Stosując kryteria ewaluacji podręczników kursowych pod kątem rozwoju kompetencji interkulturowych zaproponowane przez E. Bandurę, dokonano analizy aktywności dydaktycznych wyekscerpowanych z poddanego analizie materiału, wykazując istotne glottodydaktyczne różnice w stosunku do dotychczas dostępnych podręczników kursowych do nauki języka włoskiego.

Słowa kluczowe: interkulturowość, glottodydaktyka, piłka nożna, języki specjalistyczne, kompetencje interkulturowe

ABSTRACT

DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMPETENCIES IN A TEXTBOOK FOR TEACHING THE ITALIAN LANGUAGE, *CAMPIONATO D'ITALIANO*. NEW TRENDS IN GLOTTODIDACTIC PRACTICE?

The aim of this paper is to examine the methodology of teaching intercultural competencies in the innovative textbook for learning the Italian language, *Campionato d'italiano*. The use of the football theme – one of the cultural phenomena attracting the interest of the broad masses of society – as the main thematic pattern of a textbook for teaching L2 integrated

skills fills a gap existing in the publishing market, but also prompts scientific reflection on the purposefulness and possible implications of such an approach in relation to the field of the development of intercultural competencies. Applying the evaluation criteria for the development of intercultural competencies proposed by E. Bandura, a content analysis of the didactic activities extracted from the analyzed material was made, showing significant glottodidactic differences in relation to previously available course books for teaching the Italian language.

Key words: intercultural language education, foreign language teaching, football, soccer, languages for specific purposes, intercultural competencies

1. Wprowadzenie

Podręcznik *Campionato d'italiano*¹ ukazał się drukiem w roku 2022 i stanowi nowość wśród materiałów dydaktycznych do nauki języka włoskiego L2. Jego innowacyjność wynika z zastosowania tematu piłki nożnej jako motywu przewodniego, na bazie którego zaprojektowano jednostki dydaktyczne, których celem jest rozwój zintegrowanych kompetencji komunikacyjnych.

Piłka nożna, niezwykle atrakcyjna praktyka kulturowa i płaszczyzna identyfikacji², najbardziej popularna dyscyplina sportowa³, stała się z biegiem czasu zjawiskiem społecznym uwidaczniającym aspiracje narodowe i unikatowość poszczególnych narodów⁴, trwając jednocześnie we współczesnym globalnym cyfrowym świecie w swojej klasycznej wersji oraz nabierając charakteru bezklasowego⁵. Wspomniana dyscyplina sportu może przyczyniać się do integracji

1 Dosłownie *Mistrzostwa języka włoskiego*. Podtytuł *Lezioni di italiano per conoscere l'Italia e il calcio* oznacza *lekcje języka włoskiego, aby poznać Włochy i piłkę nożną*.

2 Z. Melosik, *Piłka nożna. Tożsamość, kultura i władza*, Poznań 2016, s. 10. Por. S. Metzger, Ö. Özvatan, *Games of belonging: Football, boundaries and politics between Germany and Turkey*, „Nationalities Papers” 2020, 48 (4), s. 737–739. Kluby piłkarskie to instytucje o dużym znaczeniu społecznym. Ich motta demonstrują znaczenie, jakie kluby odgrywały i w pewnym sensie wciąż odgrywają dla lokalnych społeczności, np. motto FC Barcelony brzmi „Més que un club” (pol. „Więcej niż klub”), motto FC Liverpoolu „You will never walk alone” (pol. „Nigdy nie będziesz szedł sam”). Slogany mogą egzemplifikować założenia odnoszące się do wspólnot integrujących, mogą nawiązywać do idei braterstwa, ciężkiej pracy i realizacji marzeń, a zatem mieć charakter szerszy niż sportowy (zob. D. Antonowicz, R. Kossakowski, T. Szlendak, *Ostatni bastion antykonsumeryzmu? Kibice industrialni w dobie komercjalizacji sportu*, „Studia Socjologiczne” 2011, 3 (202), s. 121–122).

3 Pod względem liczby graczy zawodowych i amatorów. Wyjątkiem są kraje Ameryki Północnej, gdzie piłka nożna zyskała popularność wśród drużyn żeńskich i młodzieżowych, oraz terytoria Oceanii i południowej Azji, gdzie wiodącymi sportami są rugby i/lub krykiet (P. Dietschy, *Making football global? FIFA, Europe, and the non-European football world, 1912–74*, „Journal of Global History” 2013, 8, s. 279).

4 Z. Melosik, *Piłka nożna...*, s. 13.

5 Melosik zauważa, że „przy zachowaniu homogeniczności na poziomie globalnym (zachowanie

jednostek i grup społecznych⁶, jak również może być nośnikiem niebezpiecznego nacjonalizmu⁷.

Piłka nożna zyskała popularność we Włoszech i urosła do rangi sportu narodowego w latach sześćdziesiątych dwudziestego wieku⁸. Jej urokowi ulegali intelektualści, tacy jak Saba⁹, Eco¹⁰ czy Pasolini¹¹. Niewiele krajów może pozczycić się premierem¹², który byłby właścicielem jednego z najbardziej utytułowanych klubów piłkarskich świata i którego partia polityczna wzięłaby swoją nazwę od hasła zagrzewającego do sportowej walki¹³. Włosi, czterokrotni zwy-

tradycyjnych zasad gry, zrzeszania się w federacji FIFA oraz uczestnictwa w ogólnościowych czy kontynentalnych rozgrywkach) dyscyplina ta jest do pewnego stopnia heterogeniczna na poziomie lokalnym, pozwala artykułować lokalne tożsamości i specyfikę lokalnej kultury" (ibidem, s. 11, 179).

⁶ D. Blecking, *Integration through sports? Polish migrants in the Ruhr, Germany*, „International Review of Social History” 2015, 60 (S1), s. 275.

⁷ M. Grodecki, analizując działalność polskich ruchów *ultras* i ich pronarodowe postawy, wprowadza pojęcie *occasional nationalism* (pol. okazjonalny/okolicznościowy nacjonalizm, por. M. Grodecki, *Occasional nationalists: the national ideology of Ultras*, „Nationalities Papers” 2021, 49 (3), s. 562).

⁸ F. Archambault, *Football and fascism in Italy*, „Soccer & Society” 2020, 21 (6), s. 639. Zanim do tego doszło, kolarstwo stanowiło ulubiony sport włoskich mas. Piłka nożna dotarła do Włoch w latach 60. XIX wieku wraz z przybyciem angielskich imigrantów (por. S. Hamil, S. Morrow, C. Idle, G. Rossi, S. Faccendini, *The governance and regulation of Italian football*, „Soccer & Society” 2010, 11 (4), s. 375).

⁹ Wiersz pt. *Goal* w tomie *Il Canzoniere. Parole, 1933–1934* (pol. *Śpiewnik. Wybór poezji*).

¹⁰ W *Zapiskach na pudelku od zapalek (1986–1991)*, opublikowanych wcześniej w formie felietonu pt. *Jak nie rozmawiać o piłce nożnej* na łamach włoskiego tygodnika „L'Espresso”, U. Eco w żartobliwy sposób wypowiadał się na temat kibiców piłkarskich i ich pasji. W wywiadzie z 1994 roku porównywał kibiców do podglądaczy, twierdząc, że w piłkę zdecydowanie lepiej grać niż ją oglądać, pomimo własnego zamiłowania do tego sportu (zob. *Umberto Eco e il calcio: “Il gol è come il sesso”*, la Repubblica, [online], <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1994/06/24/umberto-eco-il-calcio-il-gol.html>, [dostęp: 18.08.2022]).

¹¹ Kibic klubu Bologna FC grywał mecze z członkami ekipy filmowej w przerwach między zdjęciami. Postrzegał piłkę nożną w kategoriach ostatniego ważnego rytuału współczesnych czasów i jednego, będącego w stanie zastąpić teatr (por. F. Beretta, „Not for everyone”: *Transformations of Italian Calcio in the digital age*, „Italian Culture” 2021, 39 (1), s. 50).

¹² Chodzi o Silvia Berlusconi i AC Milan. Jednocześnie należy podkreślić, że powiązania piłki nożnej ze światem polityki i biznesu to kontrowersyjny układ, mogący prowadzić do nadużyć (por. S. Hamil, S. Morrow, C. Idle, G. Rossi, S. Faccendini, *The governance...*, s. 381–406).

¹³ O syntezę wiedzy na temat stanu współczesnej piłki nożnej we Włoszech pokusili się S. Hamil et al. (ibidem, s. 374). Wspomniana partia to centroprawicowa „Forza Italia” (pol. „Do boju, Włochy!”) w dwóch odsłonach z lat, odpowiednio, 1994 i 2013. Przeniesienie apelatywno-proprialnej sekwencji na obszar chrematomii społecznościowej można traktować jako przejaw *futbolizacji* polityki. Z kolei troska o kondycję zawodowych drużyn piłkarskich we Włoszech przyświecała drugiemu rządowi pod wodzą Berlusconi, kiedy 24 grudnia 2002 roku przyjął dekret „Salva-calcio” (pol. „Ocalić piłkę nożną”), przekształcony następnie w ustawę zmieniającą zasady rachunkowości w zawodowych klubach sportowych (por. Decyzja Komisji z dnia 22 czerwca 2005 r. w sprawie środków przyznanych przez Włochy na rzecz zawodowych klubów sportowych (Decreto salva calcio) (notyfikowana jako dokument nr C(2005) 1794) (Tekst mający znaczenie dla EOG), EUR-Lex, [online], <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32006D0898>, [dostęp: 01.08.2022]).

ciężcy Mistrzostw Świata¹⁴, wyróżniają się pod względem ilości czasu spędzającego na oglądaniu rozgrywek i debat sportowych oraz na czytaniu sportowej prasy¹⁵. Wierność kibiców może zaskakiwać, jeśli weźmiemy pod uwagę trudności¹⁶, z jakimi przez lata borykała się włoska Serie A.

Złożoność zakotwiczonego we włoskiej kulturze zjawiska piłki nożnej nie odwołała autora podręcznika poddanego analizie w niniejszym artykule od sięgnięcia po tę tematykę. Dostrzegając nowe możliwości zastosowania różnych składników kultury dla podniesienia jakości kształcenia językowego stworzył warunki dla treningu interkulturowego nakierowanego na działanie, co zostanie wykazane w dalszej części tekstu.

Drukowane podręczniki do nauki języków obcych nadal stanowią ważne narzędzie pedagogiczne, chociaż muszą rywalizować o względy użytkowników z dostępnymi współcześnie instrumentami cyfrowymi, takimi jak aplikacje i platformy do nauki online. Postępująca w wielu sferach życia globalizacja wymusza natomiast uwzględnianie w edukacji językowej aktywności zwiększających świadomość różnic kulturowych i ułatwiających dialog między przedstawicielami „odległych” światów.

2. Kompetencje interkulturowe. Zarys terminologiczny pojęcia

Jako pierwszy terminu *kompetencje interkulturowe* użył antropolog Edward Hall, dostrzegając, że sama nauka języka, nawet uzupełniona informacjami o kraju docelowym, nie przygotowuje w zadowalającym stopniu do pracy w obcym środowisku¹⁷. Brian H. Spitzberg zaproponował zestaw pięćdziesięciu

¹⁴ Wraz z Niemcami zajmują drugie miejsce po Brazylii – zdobywczyńi 5 Pucharów Świata.

¹⁵ Dane dotyczące I półrocza 2022 roku: dziennik „Il Corriere dello Sport” (Stadio) średnio publikowany był w ciągu miesiąca w 92.150 kopiach, z czego do czytelników indywidualnych docierało 37.680 egzemplarzy w formie drukowanej lub cyfrowej. Najbardziej poczytny z codziennych periodyków o tematyce sportowej, „La Gazzetta dello Sport” ukazał się w tym samym okresie w 143.405 egzemplarzach miesięcznie, 97.149 kopii w ciągu każdego miesiąca znalazło nabywców. Jeszcze większym zainteresowaniem cieszyły się poniedziałkowe numery wymienionych gazet codziennych. „Il Corriere dello Sport” (Lunedì), odpowiednio, 102.863 / 44.134 egzemplarzy, „La Gazzetta dello Sport” – 164.266 / 109.287 kopii (zob. *Dati mensili luglio 2023 e giugno 2023 – ultima pubblicazione*, [online], <https://www.adsnotizie.it/>, [dostęp: 19.08.2022]).

¹⁶ Badacze przedmiotu wymieniają m.in. skandale korupcyjne i brak konsekwencji w stosowaniu wynikających z nich sankcji oraz epizody dopingu wśród czołowych sportowców, podważające wiarygodność całego sektora, naruszenia prawa podczas transferów do Serie A graczy bez włoskiego obywatelstwa, przestarzała i niebezpieczną infrastrukturę stadionową, powiązania sportu ze światem polityki, ogólną niechęć do zmian (por. S. Hamil, S. Morrow, C. Idle, G. Rossi, S. Facendini, *The governance...*, s. 405).

¹⁷ Zob. P. Sobkowiak, *Interkulturowość w edukacji językowej*, Poznań 2015, s. 62.

dwóch cech charakteryzujących osobę kompetentną interkulturowo. Wymienił m.in. posiadanie rozległych kontaktów z przedstawicielami innych kultur, skuteczne wykonywanie powierzonych zadań w środowisku międzynarodowym, niepostrzeganie ich jako aktywności stresujących¹⁸. Wśród innych cech predysponujących do łatwiejszych kontaktów interkulturowych badacze przedmiotu wymieniają m.in. gotowość do uczenia się, łatwość w inicjowaniu kontaktów, empatię, autorefleksję, tolerancję na frustrację, optymizm, odpowiedzialność i zorientowanie na cel¹⁹. Rockland L. Wiseman dostrzegł wielość terminologiczną, jeśli chodzi o nomenklaturę odnoszącą się do opisywania kompetencji interkulturowych. Wskazał następujący aparat pojęciowy: „przystosowanie międzykulturowe (*cross-cultural adjustment*), zrozumienie międzykulturowe (*cross-cultural understanding*), sukces zagraniczny (*overseas success*), wzrost osobisty (*personal growth*), osobiste przystosowanie się (*personal adjustment*), skuteczność międzykulturowa (*cross-cultural effectiveness*) i zadowolenie z doświadczenia międzynarodowego (*satisfaction with overseas experience*)”²⁰. Inni badacze uzupełnili listę o adaptację międzykulturową (*cross-cultural adaptation*), wrażliwość interkulturową (*intercultural sensitivity*), kompetencję wielokulturową (*multicultural competence*), kompetencję transkulturową (*transcultural competence*) i kompetencję globalną (*global competence*)²¹. P. Sobkowiak dostrzega trudności konceptualizacyjne dotyczące kompetencji interkulturowych, wynikające z tego, że obejmują dwa złożone pojęcia: kulturę²² i kompetencje.

Istotny wkład w rozwój badań nad kompetencją kulturową zawdzięczamy Michaelowi Byramowi. Badacz zaproponował jej model, na który składają się²³:

- wiedza (*knowledge/savoirs*),
- umiejętność interpretacji (*skills of interpreting and relating/savoir comprendre*),
- postawy (*attitudes/savoir être*),
- krytyczna świadomość kulturowa i obywatelska (*political education/critical cultural awareness/savoir s’engager*),
- umiejętność zdobywania wiedzy o kulturze (*skills of discovery and interaction/savoir apprendre/faire*).

¹⁸ Ibidem, s. 62–63.

¹⁹ Ibidem, s. 63.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Na temat związków języka i kultury zob. C. Kramsch, *Language and Culture*, Oxford 2001; M. Kaliska, 'Cultural activities' in foreign language teaching: a multimodal perspective on Italian language textbooks, „Italian Studies” 2022, s. 1–17.

²³ E. Bandura, *Nauczyciel jako mediator kulturowy*, Kraków 2007, s. 57–61.

Pojęcie **wiedzy** w Byramowskim modelu dotyczy kultury własnej i obcej oraz informacji o procesach rządzących skuteczną komunikacją²⁴ na poziomie indywidualnym i społecznym²⁵. **Postawy** oznaczają ciekawość, otwartość w podejściu do zagadnień kultury, gotowość do powstrzymywania się od krytycznego osądu kultury obcej i bezkrytycznego podejścia do własnej²⁶. **Umiejętność interpretacji** rozumiana jest jako objaśnianie przejawów obcej kultury i odnośzenie ich do własnej²⁷. **Umiejętność zdobywania wiedzy o kulturze** i wykorzystania jej w konkretnej sytuacji komunikacyjnej sprowadza się m.in. do zadawania rozmówcy odpowiednich pytań, prowadzących do wykorzystania wiedzy w różnych sytuacjach, oceny dystansu kulturowego dzielącego od rozmówcy i wykorzystania repertuaru własnych cech i umiejętności w celu osiągnięcia porozumienia; korzystania z różnych źródeł w celu poszerzenia wiedzy o obcym kraju i jego związkach z własnym²⁸. **Krytyczna świadomość kulturowa i obywatelska** pozwala jasno wytłumaczyć swój punkt widzenia reprezentantowi innego światopoglądu czy kręgu kulturowego²⁹.

²⁴ „Gdzie nie zachodzi komunikacja, nie może rozwijać się kultura i nie może powstać interkultura. Komunikacja tworzy nieodzowną przesłankę w kontekście powstawania kultur i oczywiście także interkultur” (zob. J. Bolten, *Interkulturowa kompetencja*, tłum. B. Andrzejewski, Poznań 2006, s. 39).

²⁵ E. Bandura, *Nauczyciel...*, s. 58. E. Bandura, analizując model Byrama, wlicza m.in. wiedzę na temat historycznych postaci i wydarzeń; wiedzę o elementach zbiorowej pamięci (mitach, miejscach, symbolach ważnych dla narodowej tożsamości) w kulturze rodzimej i w kulturze rozmówcy; wiedzę o tym, jak postrzegane są regiony, tożsamości regionalne, dialekty; wiedzę o wyróżnikach grup społecznych, języku, sposobie ubierania w obu kulturach; wiedzę o konwencjach dotyczących zachowań w sytuacjach oficjalnych i nieoficjalnych, w życiu publicznym i prywatnym w kraju rozmówcy (ibidem, s. 58–59).

²⁶ W tym ujęciu osoba kompetentna szuka kontaktu i jest zainteresowana tymi przejawami obcej kultury, które nie są reklamowane w mediach; nie oczekuje, że podobne zjawiska w obu kulturach są jednakowo rozumiane i wie, że powinna poznać sposób, w jaki przedstawiciel obcej kultury je rozumie; chce poznać obcy sposób patrzenia na zjawiska charakterystyczne dla swojej kultury, aby uzyskać świeże spojrzenie na wartości ważne w tej kulturze; chce postępować zgodnie z oczekiwaniami co do tego, jak powinien zachowywać się obcokrajowiec w danej kulturze (ibidem, s. 59).

²⁷ W tym wymiarze osoba kompetentna potrafi czytać dokumenty, analizować wydarzenia, uwzględniając ich źródło, odczytywać ich znaczenie wynikające z przyjęcia jednej z perspektyw: narodowej lub etnocentrycznej. Ponadto potrafi rozpoznawać i wyjaśniać źródła nieporozumień kulturowych oraz wykorzystywać swoją wiedzę jako mediator interkulturowy (ibidem, s. 59–60).

²⁸ Ibidem, s. 60.

²⁹ Osoba kompetentna pod tym względem potrafi analizować dokumenty, wydarzenia, interpretować je w kontekście ideologicznym, w którym powstały; jest świadoma własnych przekonań (religijnych, politycznych) i potrafi się do nich odwołać, omawiając dokumenty i wydarzenia; cechuje ją świadomość wpływu różnic ideologicznych na potencjalny konflikt i potrafi znaleźć wspólne kryteria potrzebne do oceny dokumentu czy wydarzenia, negocjując w punktach spornych uzgodnienia i akceptację pozostałych różnic (ibidem, s. 60–61).

Nie da się całkowicie zaplanować przebiegu zdarzenia komunikacyjnego, w którym biorą udział członkowie różnorodnych kultur, stąd potrzeba wykształcenia kompetencji interkulturowych obejmujących wiele wskazanych powyżej elementów składowych³⁰.

3. Szczegółowe informacje o badanym podręczniku

3.1. Adresaci i struktura jednostek dydaktycznych

Z odautorskiego wstępu dowiadujemy się, że podręcznik jest adresowany do ściśle określonej grupy słuchaczy – obcokrajowców, zainteresowanych równocześnie nauką języka włoskiego i piłką nożną – zaś inspirację do jego powstania stanowili młodzi Azjaci³¹, licznie przybywający do Włoch w ostatnich dziesięcioleciach. Drugą grupę, do której szczególnie kierowana jest poddana badaniu książka, stanowią młodzi zagraniczni piłkarze, grający w ligowych rozgrywkach piłkarskich we Włoszech, zamieszkali na terenie Włoch, włączeni w proces integracji społeczno-kulturowej.

Modelowi użytkownicy podręcznika muszą znać podstawy języka włoskiego, posługiwać się nim przynajmniej na poziomie A2 Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego. Poziom docelowy to – według autora – B1, chociaż z uwagi na specyfikę poruszanego tematu zaproponowane zagadnienia i zastosowane w nich słownictwo specjalistyczne mogą stanowić wyzwanie również dla bardziej zaawansowanych językowo słuchaczy kursów.

Poszczególne jednostki dydaktyczne³² koncentrują się na wybranych regionach Włoch³³, których specyfika jest prezentowana przez pryzmat zabytków architektonicznych, obiektów muzealnych, geografii fizycznej, wydarzeń histo-

³⁰ „Interkultury «się zdarzają» w momencie wspólnego działania członków różnych kultur” (zob. J. Bolten, *Interkulturowa kompetencja...*, s. 118–119).

³¹ Por. *L'italiano con i cinesi: spunti e materiali per la didattica*, Blog – Vita d'aula, [online], <https://italianoperstranieri.loescher.it/news/l-italiano-con-i-cinesi-spunti-e-materiali-per-la-didattica7690>, [dostęp: 28.09.2023]; V. Paganelli, *La Cina in Italia: ovvero i sinofoni a scuola Le difficoltà di apprendimento dell'italiano da parte dei sinofoni nella classe multilingue*, Treccani, [online], <https://www.treccani.it/magazine/chiasmo/lettere.e.arti/Oriente/csb.orientepaganelli.html>, [dostęp: 21.07.2022].

³² Jest ich trzynaście, wliczając wstęp. Podręcznik liczy 200 stron.

³³ Uwzględniono północne i centralne regiony Włoch, co wynika z geograficznej dystrybucji klubów piłkarskich: Emilia-Romania (dwukrotnie), Friuli Wenecja Julijska, Kampania, Lacjum, Liguria, Lombardia (dwukrotnie), Piemont, Sardynia, Toskania, Wenecja Euganejska. Struktura podręcznika zakłada prezentację wyłącznie obszarów powiązanych z istnieniem drużyn włoskiej ekstraklasy (Serie A). Dla porównania w sezonie 2021/22 na 20 drużyn tylko 4 miały siedziby w miastach poniżej linii Rzymu: Cagliari, Napoli, Salernitana, Sassuolo.

rycznych, regionalnych tradycji kulinarnych. Następnie szczegółowo omawiane są początki rozwoju wybranych włoskich drużyn piłkarskich³⁴, których nazwy stanowią jednocześnie tytuły poszczególnych jednostek dydaktycznych³⁵. Czytelnicy mogą zapoznać się z hymnami klubowymi, poddanymi zróżnicowanej analizie tekstowej, uwzględniającej kwestie językowo-kulturowe, dostosowane pod względem trudności do poziomu biegłości użytkowników języka. Każdy rozdział uzupełniają krótkie anegdoty o tematyce piłkarskiej, w znacznym stopniu nawiązujące do sfery onomastyki sportowej. Wymienione powyżej treści stanowią rdzeń każdej jednostki, wzbogacony zagadnieniami *stricte* językowymi, określonymi w spisie treści mianem gramatyki, zaś na kartach poszczególnych jednostek nazwane aspektami językowymi³⁶.

Podręcznik w ograniczony sposób odnosi się do rozwoju umiejętności rozumienia tekstów mówionych. W każdym rozdziale uczący się poznają rzeczywistość kulturową Włoch, włączając kwestię ponadnarodowych mikrosystemów sportowych, jakimi są poszczególne drużyny, nie za sprawą zarejestrowanych na potrzeby kursu dialogów, jak to odbywa się tradycyjnie, lecz dzięki nagraniom, do których odsłuchania niezbędny jest Internet. Książka zawiera odnośniki do serwisu internetowego YouTube, gdzie bezpłatnie można odtworzyć hymny poszczególnych drużyn. Wywiady z piłkarzami grającymi we włoskich drużynach zaprezentowano w formie pisemnej.

Całość kursu uzupełnia klucz z odpowiedziami do poszczególnych zadań zamkniętych, czyniąc podręcznik zasobem dydaktycznym dostępnym dla osób uczących się bez wsparcia nauczyciela. Ze strony internetowej wydawnictwa można pobrać trzy darmowe włoskojęzyczne glosariusze tematyczne: piłkarski, kulinarny i historyczno-artystyczno-architektoniczny, zawierające definicje pojęć występujących w tekstach i ćwiczeniach.

³⁴ Podręcznik realizuje cele dydaktyczne, opierając się na wiedzy na temat następujących klubów piłkarskich: AC Milan, ACF Fiorentina, AS Roma, Atalanta Bergamo, Bologna FC, Cagliari Calcio, FC Torino, Genoa CFC, Hellas Verona, Inter Mediolan, Juventus FC, Lazio Rzym, Parma Calcio, Sampdoria Genua, SSC Napoli, Udinese Calcio.

³⁵ Np. „Unità 1 – Juventus / Torino”, „Unità 9 – Fiorentina”.

³⁶ Rozwój kompetencji komunikacyjnych w podręczniku *Campionato d'italiano* uwzględni m.in. następujące zagadnienia gramatyczne, określone mniej specjalistycznym terminem metalingwistycznym *aspetti della lingua*: czasy *presente indicativo*, *passato prossimo*, *imperfetto*, *futuro semplice*, *trapassato*, tryby *condizionale presente*, *passato*, *congiuntivo presente*, *passato*, *imperfetto*, *trapassato*, *imperativo*, liczebniki główne i porządkowe, przymiotniki i zaimki pytajne, nieokreślone oraz wskazujące, tworzenie nieregularnej liczby mnogiej, tworzenie rodzaju żeńskiego rzeczowników, przysłowki czasu, użycie rodzajników określonych i nieokreślonych, zaimki akcentowane i nieakcentowane, przysłowki miejsca, stopniowanie przymiotników, okresy warunkowe, strona bierna, spójniki celu, partykuła *ne*.

3.2. Klasyfikacja poszczególnych aktywności. Dane ilościowe i charakterystyka jakościowa elementów (inter)kulturowych

W podręczniku wyodrębniono 260 aktywności dydaktycznych, które można na podstawie dominującej tematyki i celu dydaktycznego przyporządkować do następujących grup: (1) zagadnienia gramatyczne, (2) zagadnienia leksykalne, (3) zagadnienia kulturowe w podziale na (3a) wiedzę faktograficzną (historia, sztuka, architektura wybranych włoskich miast), (3b) dziedzictwo i wytwory kultury kulinarnej regionów, (3c) historię i specyfikę poszczególnych klubów piłkarskich, uzupełnioną o informacje na temat włoskiej drużyny narodowej, (4) pozostałe, niesklasyfikowane aktywności³⁷.

Dane liczbowe dotyczące liczebności poszczególnych grup aktywności zawarto w poniższej tabeli³⁸:

Tabela 1. Klasyfikacja ćwiczeń w podręczniku *Campionato d'italiano*

	U0	U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7	U8	U9	U10	U11	U12	Ogółem
1. Gramatyka		9	8	9	5	7	7	6	4	8	14	5	4	86
2. Leksyka	3	4	2	3	4	2	1	1	2	1	2	1	2	28
3. Kultura Σ	1	18	12	14	8	9	14	9	11	9	18	9	11	143
3a. Miasta		4	1	2	1	2	2	2	4	4	2	2	3	29
3b. Kulinaria		2	1	1	3	1	2	1		1	1	1	1	15
3c. Sport	1	12	10	11	4	6	10	6	7	4	15	6	7	99
4. Inne				1						1		1		3
Ogółem	4	31	22	27	17	18	22	16	17	19	34	16	17	260

Źródło: opracowanie własne.

Analiza ilościowa dowiodła, że treści o charakterze (inter)kulturowym uwzględniono w 143 ćwiczeniach, co stanowi 55% wszystkich zaproponowanych w podręczniku aktywności dydaktycznych. Z kolei piłka nożna pojawia się w sposób eksplicytny w 38% ćwiczeń. To wynik wyższy niż w przypadku ćwiczeń *stricte* gramatycznych (33% wszystkich zaplanowanych aktywności). Zadania o charakterze leksykalnym dotyczą 11% aktywności. Należy zauważyć, że zagadnienia gramatyczne oraz leksykalne również koncentrują się na tematyce sportowej i czerpią z jej zasobów apelatywnych i proprialnych.

³⁷ W tej grupie uwzględniono zadania niewpisujące się we wskazane wcześniej kategorie: (U3) zachęcanie uczniów do refleksji nad pojęciem empatii, (U9) wymiana opinii na temat UFO, (U11) zachęcanie do wypowiedzi na temat przesądów.

³⁸ Symbole U0, U1 itp. oznaczają numery kolejnych jednostek dydaktycznych.

Zaprezentowane proporcje stanowią wyjątek od popularnego w glottodydaktyce podejścia zakładającego, że podręcznik kursowy do nauki języka obcego powinien dążyć do rozwoju kompetencji gramatycznych i leksykalnych, w mniejszym stopniu skupiając się na kompetencjach (inter)kulturowych.

W paragrafach 3.2.1. i 3.2.2. zostaną zaprezentowane szczegółowe dane jakościowe wynikające z analizy treści o charakterze kulturowym, występujących w uwzględnionym materiale badawczym.

3.2.1. Elementy kultury włoskiej. Charakterystyka jakościowa

Elementem *stricte* kulturowym, dominującym w podręczniku *Campionato d'italiano* jest historia włoskiej piłki nożnej. Autor przytacza najważniejsze daty związane z funkcjonowaniem całego sektora (powstanie poszczególnych klubów, tytuły zdobyte w rozgrywkach światowych), przybliża sferę onimii piłkarskiej (nazwy klubów, stadionów, włoskich organizacji piłkarskich, nazwiska i imiona wybitnych piłkarzy, jak również ich przezwiska wraz z motywacją nazwotwórczą), wyjaśnia uwarunkowania historyczne stosowanej kolorystyki strojów. Na stronach podręcznika można zapoznać się z uproszczonymi dla celów dydaktycznych pisemnymi wersjami wywiadów z ikonami włoskiej piłki.

Uwrażliwienie na kulturę włoską i jej komponent sportowy przebiega przy udziale autentycznych fotografii i schematycznych, ale czytelnych map, co z jednej strony pozwala na bieżąco systematyzować zdobywaną wiedzę opartą na skojarzeniach z poszczególnymi regionami Włoch, a z drugiej może przyczyniać się do nabywania kompetencji rozpoznawania kluczowych dla Włochów postaci, wydarzeń – również historycznych – i symboli związanych z piłką nożną. Pośrednio może chodzić o lepsze zrozumienie istotnej roli piłki nożnej w kształtowaniu systemu wartości poszczególnych grup kibiców włoskich, przy czym użytkownik podręcznika z racji wieku lub/i zainteresowań może się z tymi wartościami utożsamiać.

Ten aspekt jest podejmowany szczególnie w ramach ćwiczeń zapoznających z treścią hymnów drużyn piłkarskich. Uczący się analizują leksykę, tekstualność utworów, zagadnienia gramatyczne oraz konfrontują się z innymi uczestnikami kursu w kwestii potencjalnych interpretacji znaczeniowych omawianych tekstów.

Warto podkreślić, że proces nabywania kompetencji kulturowych odbywa się poprzez ćwiczenia wykorzystujące głównie rozumienie tekstów pisanych, w mniejszym stopniu mówionych, oraz poprzez wypowiedzi ustne³⁹, przyjmując

³⁹ Spośród 260 ćwiczeń 51 (20%) to aktywności rozwijające wypowiedź ustną. Konwersacji w parach przewidziano dwukrotnie więcej (34) niż prezentacji indywidualnych na forum grupy (17).

jące formę indywidualnych prezentacji lub, w większym zakresie, konwersacji ze współuczestnikami kursu.

Na stosunkowo nielicznych i niewielkich rozmiarów zdjęciach zaprezentowano także najsłynniejsze i najbardziej rozpoznawalne zabytki, charakterystyczne dla opisywanych miejsc, oraz wybrane dania kuchni włoskiej. Należy zauważyć, że inaczej niż w przypadku tradycyjnych podręczników rozwijających kompetencje zintegrowane, kulturę artystyczną i osiągnięcia w zakresie sztuki, ograniczono tutaj do niezbędnego minimum⁴⁰, podobnie jak wielowiekową historię poszczególnych miast. Zbliżone podejście zastosowano wobec sztuki kulinarnej.

3.2.2. Elementy obcych kultur

Mimo że podręcznik *Campionato d'italiano* zorientowany jest na nauczanie języka włoskiego i przekazanie wiedzy na temat historii i teraźniejszości włoskiej piłki nożnej, odnajdziemy w nim liczne odniesienia do obcych kultur, a właściwie ich przedstawicieli⁴¹. Wynika to ze specyfiki włoskiej Ekstraklasy oraz ogólnoświatowych trendów w sporcie zawodowym, tj. stałej i licznej obecności w szeregach drużyn piłkarskich reprezentantów⁴² różnych krajów, często dość odległych geograficznie i kulturowo.

W podręczniku nie znajdziemy odrębnych rozdziałów poświęconych przedstawicielom obcych kultur. Ich nazwiska⁴³ i biografie przeplatają się z losami rodowitych mieszkańców Półwyspu Apenińskiego.

⁴⁰ Przykładowo opis miasta Turyn (s. 14) ograniczono do zaledwie 11 linijek tekstu, prezentację Rzymu (s. 148) – do 29 linijek. Dla porównania informacje na temat drużyny piłkarskiej z Bergamo ujęto w 15 linijkach tekstu. Najdłuższy opis dotyczy Florencji (35 linijek, s. 132). Jeśliby uznać, że długość tekstu może świadczyć o prestiżu opisywanego obiektu, podręcznik *Campionato d'italiano* wprowadza następującą klasyfikację: Florencja (35 wersów), Rzym (29), Mediolan (25), Neapol *ex equo* z Cagliari (23), Parma (22), Udine (19), Bergamo, Bolonia, Genua, Werona (16), Turyn (11). Wynik ostatniego w zestawieniu miasta może zaskakiwać, biorąc pod uwagę długą historię pierwszej stolicy Włoch (zob. *Torino*, Treccani, [online], <https://www.treccani.it/enciclopedia/torino/>, [dostęp: 18.08.2022]).

⁴¹ Użytkownicy podręcznika mogą zetknąć się m.in. z informacjami na temat zagranicznych piłkarzy, grających we włoskich drużynach lub przeciwko nim. Kolejną grupę stanowią zagraniczni trenerzy, przywołane są również nazwy zagranicznych drużyn piłkarskich, z którymi rywalizowały zespoły Serie A.

⁴² Podobnie rzecz się ma w przypadku sztabów szkoleniowych.

⁴³ W celu uwiarygodnienia tezy o licznej obecności na stronach podręcznika elementów „obcych” kulturowo można przywołać następujące nazwiska postaci związanych ze światem piłkarskim: **Argentyna** – Abel Balbo, Gabriel Omar Batistuta, Claudio Caniggia, Renato Cesarini, Hernán Crespo, Paulo Dybala (pochodzenie częściowo polskie), Gonzalo Higuaín, Mauro Icardi, Diego Armando Maradona, Lionel Messi, Diego Milito, Miguel Montuori, Bruno Pesaola, Walter Adrian Samuel, Diego Simeone, Juan Sebastián Verón, Javier Zanetti; **Austria/Czechy** – Josef Bican; **Belgia** – Romelu Lukaku; **Brazylia** – Alemão, Amarildo, Careca, Falcao, Julinho, Kaká, Thiago

Elementy odnoszące się do różnych kręgów kulturowych mogą również pojawiać się w trakcie korzystania z podręcznika podczas ćwiczeń konwersatoryjnych w grupach wielokulturowych. Uczniowie są motywowani do rozwijania w procesie nauczania postawy refleksyjnej poprzez odpowiedzi na pytania m.in. o najbardziej popularne dyscypliny sportu w swoich krajach pochodzenia, ulubione drużyny, trenerów sportowych i piłkarzy zagranicznych, typowe zachowania kibiców, opis historycznych budowli znajdujących się w krajach ojczystych, przepisy kulinarne na typowe potrawy spożywane w krajach pochodzenia. Indywidualne prezentacje na temat piłkarskich drużyn narodowych czy wymiana opinii na temat ulubionych gatunków światowej muzyki mogą zwiększać elastyczność postrzegania pod warunkiem, że nie odbywają się w środowisku monokulturowym.

Kolejnym istotnym elementem kulturowym dla zrozumienia początków piłki nożnej we Włoszech są jej powiązania z Anglią, omówione na przykładzie jednej z drużyn liguryjskich (U2) oraz piemontckich (U1).

Typowo językowym przejawem zainteresowania innymi kulturami jest ćwiczenie leksykalne zwiększające zasoby słownictwa w zakresie nazw narodowości i przymiotników od nich derywowanych.

W jednym z tekstów pojawia się także nawiązanie do wyprodukowanego w kooperacji francusko-niemiecko-angielsko-belgijsko-rumuńskiej filmu wojennego *Boże Narodzenie*⁴⁴ z 2005 roku, który przedstawia nieznaną fakty z okresu I wojny światowej⁴⁵.

Motta, Pelè, Romário, Thiago Silva, Anderson Miguel da Silva, Zico; **Bulgaria** – Hristo Stoichkov; **Czechy** – Pavel Nedvěd; **Dania** – Preben Elkjær Larsen, Harald Nielsen; **Francja** – Vincent Candela, Michel Platini, Lilian Thuram, Zinédine Zidane; **Hiszpania** – Emilio Butragueño, Josep Guardiola; **Holandia** – Ruud Gullit, Frank Rijkaard, Wesley Sneijder, Marco Van Basten; **Kamerun** – Samuel Eto’o; **Niemcy** – Oliver Bierhoff, Hans-Peter Briegel, Helmut Haller; **Portugalia** – Rui Costa, José Mourinho, Cristiano Ronaldo; **Rumunia** – Adrian Mutu; **Serbia** – Siniša Mihajlović; **Szwecja** – Sven-Göran Eriksson, Nils Liedholm; **Ukraina** – Andriy Shevchenko; **Urugwaj** – Edinson Cavani; **Wielka Brytania** – John Charles. Z uwagi na ograniczenia formalne w podręczniku nie znajdziemy wyczerpujących biografii każdej z wymienionych powyżej postaci, ale sama wzmianka może stanowić narzędzie motywujące do dalszych poszukiwań i rozpoczęcia własnych projektów etnograficznych. Autor sięgnął do światowego dziedzictwa piłki nożnej, przywołując pamięć o piłkarzach i trenerach żyjących w różnych okresach ostatniego stulecia.

⁴⁴ W oryginalnym brzmieniu fr. *Joyeux Noël*.

⁴⁵ Chodzi o przerwane działania wojenne na froncie zachodnim oraz wspólne spędzanie świąt przez żołnierzy szkockich, francuskich i niemieckich, w tym rozegrane przez nich w trakcie rozejmu mecze piłkarskie. Piłka nożna pełni tutaj funkcję symbolu pokoju.

4. Metodologia badawcza

W niniejszym artykule stawiamy za E. Bandurą⁴⁶ następujące pytania badawcze, mające ustalić przydatność analizowanego podręcznika w rozwijaniu kompetencji interkulturowych:

1. Czy w podręczniku pojawiają się tematy podkreślające związki między **kulturą i językiem** lub wpływ **wiedzy socjokulturowej** na efektywność porozumiewania się?
2. Czy podręcznik zawiera **testy** lub ćwiczenia umożliwiające ocenę **postępów** uczniów w zdobywaniu kompetencji interkulturowych?
3. Czy podręcznik zawiera ćwiczenia wymagające umiejętności krytycznej analizy **stereotypów narodowych** i przyjmowania różnych **punktów widzenia**?
4. Czy podręcznik zawiera ćwiczenia wymagające umiejętności **porównywania kultury rodzimej i obcej**?
5. Czy podręcznik zawiera ćwiczenia wymagające umiejętności **samodzielnego gromadzenia wiedzy** na temat **zjawisk kulturowych** różnymi metodami i z różnych źródeł, analizowania i **wyciągania wniosków**?
6. Czy podręcznik podaje przykłady oryginalnego wykorzystania **materiałów autentycznych** (w tym ilustracji)?
7. Czy podręcznik przedstawia pomysły **projektów międzyprzedmiotowych**?

Innymi słowy, pytamy, zastanawiając się nad wyszczególnionymi zagadnieniami, czy wspomniany podręcznik motywuje do dyskusji i głębszych refleksji nad tożsamością kulturową uczących się. Oprócz pytań dotyczących zadań realizowanych przez materiały dydaktyczne warto przyjrzeć się naukowo funkcjom, których podręcznik nie pełni i nie powinien pełnić. Czy indoktrynuje w duchu politycznej poprawności, narzucając określone poglądy ideologiczne?

5. Wyniki badania. Dane jakościowo-ilościowe

W tej części pracy zaprezentowane zostaną wyniki analiz przeprowadzonych na podstawie kryteriów opisanych w poprzednim rozdziale. Badaniu poddano cały podręcznik, na który składa się 260 aktywności⁴⁷ i towarzyszące im fotografie, mapy, rysunki. Rozdziały 5.1. do 5.7. prezentują, zgodnie z numeracją, odpowiedzi na pytania badawcze sformułowane w poprzednim rozdziale.

⁴⁶ E. Bandura, *Nauczyciel...*, s. 213.

⁴⁷ Analizowano strony 9–190.

Podpunkt 5.8. odnosi się do zjawisk, których nie uwzględniono w ramach wskazanych przez Bandurę kategorii badawczych.

5.1. Kultura a język

Podręcznik zawiera pewne elementy wskazujące na powiązania między kulturą i językiem, dostosowane do poziomu biegłości użytkowników i uwzględniające ewentualny brak wiedzy deklaratywnej i proceduralnej na tematy powiązane z szeroko pojętym językoznawstwem.

Pierwszym spośród poruszanych zagadnień są grzecznościowe akty mowy ograniczone do formuł powitalnych i pożegnalnych ze wskazaniem stopnia ich sformalizowania (U1) oraz wybrane zagadnienia tytułatury (U12). Chodzi zatem o kulturę życia codziennego, mającą ułatwić funkcjonowanie w obcym językowo i kulturowo środowisku.

Kolejnym wykładnikiem związku między językiem i kulturą, rozumianą jako obecność w danej przestrzeni społecznej określonych organizacji i transparentność ich nazewnictwa dla rodzimych użytkowników języka, są obecne w podręczniku akronimy⁴⁸ wraz z ich rozwinięciem.

Podobną funkcję pełnią antroponimy przezwiskowe i powiedzenia zawierające komponent *proprialny*⁴⁹, których motywacja wymaga wyjaśnienia, a właściwe postrzeganie wzbogaca interkulturowy rozwój użytkowników podręcznika.

Z kolei znajomość regionalnych dań kuchni włoskiej wymaga opanowania warstwy apelatywnej języka wynikającej z dużego zróżnicowania kulturowego, obserwowanego na płaszczyźnie sfery kulinarnej⁵⁰.

Część jednego z rozdziałów (U2) poświęcono piłce nożnej jako popularnemu tematowi codziennych konwersacji oraz obiektowi zainteresowań stacji telewizyjnych, radiostacji i prasy, w tym dedykowanej tej tematyce. Uczący się mogą skorzystać z przywołanych informacji, traktując je jako źródło inspiracji do sięgnięcia po wymienione tytuły dzienników.

⁴⁸ W podręczniku posłużono się między innymi następującymi formami: FIFA, UEFA (U0), C.I.U.T (U1), ACM, FCIM (U3), FIGC (U4), IFFHS (U8), PSG (U9).

⁴⁹ W nawiasie wskazano numer jednostki dydaktycznej zawierającej wyrażenie, którego zrozumienie wymaga pogłębionej wiedzy kulturowej: la „Maratona”, „Grande Torino”, la squadra „Toro” (U1), il derby della Lanterna, Doria (U2), Vecchi Lions, Ultras granata (U3), la Dea (U4), zona Cesarini (U6), i felsinei (U7), la Lupa, la Magica (U10).

⁵⁰ Panissa (U2), mondegghili (U3), casonsei (U4), cjarsons (U5), la pastissada de caval (U6), il culatello di zibello (U8), panzanella (U9), pajata (U10), friarielli (U11), culingiones, mazzamurru (U12).

Kolejnym zagadnieniem, wymagającym omówienia w tej części analizy, są elementy dialektalne⁵¹, pojawiające się w jednostkach lekcyjnych o wyższym stopniu trudności językowej (U10, U11). Uczniowie odkrywają bogatą sytuację językową Półwyspu Apenińskiego za sprawą obecności elementów dialektalnych w hymnach klubów piłkarskich. Dodatkowo mogą obcować z dziedzictwem dialektalnym, analizując opisy kuchni regionalnych.

5.2. Ocena postępów

Żadna forma ewaluacji komunikacyjnych kompetencji interkulturowych nie została przewidziana. Autor podręcznika nie uwzględnił w strukturze tomu ćwiczeń oceniających postępy ucznia w zakresie jakichkolwiek kompetencji składających się na zintegrowaną naukę języka.

5.3. Stereotypy, punkty widzenia

Narracja w całym podręczniku prowadzona jest w sposób neutralny, bez sugerowania opinii na temat przedstawicieli poszczególnych kultur. Dominują fakty odnoszące się do istotnych osiągnięć na boiskach piłkarskich. To może tłumaczyć brak tekstów i towarzyszących im ćwiczeń przywołujących temat stereotypów. Związane z nimi kwestie mogą pojawić się w spontanicznych wypowiedziach ustnych, do których inspirują obecne w podręczniku ćwiczenia. Przykładowo, w jednostce dydaktycznej poświęconej drużynie Napoli (U11) ostatnia aktywność zorientowana jest na rozwijanie postawy refleksyjnej wobec przesądów we własnej kulturze. Porównanie doświadczeń uczestników kursu może prowadzić do różnych wniosków, w zależności od reprezentowanego przez uczniów kulturowego bagażu. Dominujące cechy osobowościowe przedstawicieli różnych nacji mogą, choć nie muszą, wybrzmieć podczas dyskusji na temat stadionowej przemocy i rasizmu (U5). Ewentualne błędne opinie na temat obcych kultur mogą pojawić się w wypowiedziach uczniów przy okazji omawiania typowych dań, spożywanych w różnych zakątkach świata (U6, U7). Są to jednak tylko hipotezy wymagające empirycznej weryfikacji.

5.4. Porównanie kultur

Zachęta do ustnej konfrontacji między uczniami w kwestiach dotyczących rodzinnych kultur bądź mikrosystemów kulturowych włoskich miast, w których

⁵¹ Zaproponowano uczniom zapoznanie się z elementami dialektów rzymskiego i neapolitańskiego w konfrontacji z językiem włoskim.

uczestnicy kursu mieszkają i doskonałą umiejętności posługiwania się językiem włoskim, stanowi znaczącą część zawartych w podręczniku ćwiczeń. Badanie potwierdziło obecność 16 aktywności kształtujących niezależność w myśleniu i ocenie, co stanowi 6% wszystkich przewidzianych zadań. Jednocześnie należy podkreślić, że autor, formułując polecenia, unikał wyrażen sugerujących wartościowanie („Porównaj”), kładąc nacisk na informowanie i dzielenie się własną wiedzą („Zaprezentuj”, „Opisz na forum klasy”, „Przedstaw osobie, z którą pracujesz w parze”).

5.5. Samodzielność badawcza

Uczniowie są zachęceni do samodzielnego wyszukiwania zdjęć herbów klubowych. Zdobytą wiedzę wykorzystują w ćwiczeniach konwersatoryjnych⁵² lub pozwalających zmienić kod z dominującego podczas zajęć werbalnego na obrazowy⁵³.

Ponadto, począwszy od jednostki dydaktycznej U6, uczący się są zachęceni do wyszukiwania w zasobach internetowych informacji o charakterze historycznym, odnoszących się do wybranych władców⁵⁴, motywów literackich⁵⁵, biografii piłkarzy. Zebrane dane służą następnie uczniom do opracowania własnych wypowiedzi ustnych lub pisemnych, są również wykorzystywane w sposób bardziej kreatywny w miniprojektach turystycznych⁵⁶. Przyjmująca opisaną powyżej formę autonomizacja kształcenia ma charakter zadaniowy⁵⁷ i etnograficzny.

⁵² Następnie opisują go w języku włoskim podczas ćwiczeń ustnych realizowanych w parach.

⁵³ Uczący się proszeni są niekiedy o narysowanie opisanych w podręczniku lub w Internecie obiektów i o weryfikację stopnia ich podobieństwa do odtwarzanego pierwowzoru.

⁵⁴ Piłka nożna to rozrywka znacznej części ludzkości kojarzona raczej ze współczesnością, ale autor podręcznika zrównoważył treści bieżące odniesieniami kulturowymi spoza kręgu sportowego, sięgając do różnych epok, także tych odległych. Uczniowie na własną rękę wyszukują informacje na temat cesarzy Wespazjana, Tytusa Flawiusza, Karakalli, dynastii Burbonów, Andegawenów, średniowiecznych gibelinów i gwelfów czy władcy Werony z dynastii della Scala Cangrande I.

⁵⁵ Historia Romea i Julii.

⁵⁶ Niektóre aktywności wymagają samodzielnego opracowania propozycji wycieczki kulturoznawczej po wskazanym mieście.

⁵⁷ „W podejściu zadaniowym postrzega się użytkowników języka (a więc i uczących się) jako członków społeczności mających do wykonania pewne zadania w określonych okolicznościach i otoczeniu, w obrębie jakiejś określonej dziedziny działalności ludzkiej” (zob. I. Janowska, *Podejście zadaniowe do nauczania i uczenia się języków obcych. Na przykładzie języka polskiego jako obcego*, Kraków 2011, s. 405). Według ESOKJ wykonanie zadania, na gruncie nauczania/uczenia się języka obcego, może wymagać od ucznia po 1. – uaktywnienia jego kompetencji ogólnych, po 2. – uaktywnienia jego kompetencji językowych, po 3. – uaktywnienia jego kompetencji strategicznych, po 4. – podjęcia działań językowych w sferze życia publicznego albo prywatnego, zmierzających do jasno określonego celu i konkretnego wyniku (ibidem, s. 83).

W toku badań ustalono obecność 29 aktywności (11% spośród wszystkich obecnych w podręczniku) wykorzystujących niestandardowe we włoskich materiałach dydaktycznych metody i techniki kształcenia. Równocześnie uczniowie nie są zachęceni do wydawania opinii na wskazane tematy⁵⁸. Ich celem ma być zebranie danych i wykorzystanie ich w zaproponowanych ćwiczeniach.

5.6. Materiały autentyczne

W podręczniku wykorzystano oryginalną treść siedemnastu hymnów drużyn piłkarskich. Pozostałe teksty zostały stworzone dla celów dydaktycznych, przy czym jedną z podkategorii stanowią uproszczone wersje siedmiu oryginalnych wywiadów prasowych. Stosowną informację o wykorzystanym źródle oraz skróceniu i adaptacji tekstu umieszczono pod każdym z nich. Wyróżnia je również szata graficzna.

Największą pod względem liczbowym część treści autentycznych stanowią materiały ikonograficzne, głównie fotografie, przedstawiające piłkarzy, trenerów, drużyny, pojedyncze kadry z rozegranych meczy, stadiony pełne kibiców, herby klubowe. Opisom miast i poszczególnych dań kuchni regionalnych również towarzyszą zdjęcia⁵⁹. Żadna ze 190 fotografii nie została opatrzona podpisem, co w niektórych przypadkach może utrudniać rozpoznanie przedstawionych na nich postaci czy potraw, szczególnie, jeśli w towarzyszącym obiektem tekście wymieniono więcej elementów. Niektóre zdjęcia wydają się zbyt małe, aby w czytelny sposób przekazywać treść. Fotografie są w większości kolorowe, szczególnie wkład w kształtowanie kompetencji interkulturowych stanowią zdjęcia z początków rozwoju klubowej piłki nożnej we Włoszech.

5.7. Projekty

Niniejsza część analiz w znacznej mierze pokrywa się z obserwacjami zaprezentowanymi w podpunkcie 5.5. Podręcznik daje możliwość realizacji krótkich indywidualnych projektów etnograficznych, ale i stawia przed uczniami ciekawe zadania, takie jak zaprojektowanie własnego stroju piłkarskiego czy przekład fragmentów tekstu z dialektu na język narodowy Włoch, co można postrzegać jako projekt tłumaczeniowy.

⁵⁸ Zadaniemi skłaniającymi do krytycznego myślenia są np. interpretacje znaczeniowe hymnów klubowych i dodatkowo mogą one wymagać samodzielnego wyszukiwania informacji w zasobach Internetu.

⁵⁹ Zamieszczono również rysunki i mapy regionów włoskich z podziałem na prowincje.

Z uwagi na fakt, że analizowany podręcznik nie został opracowany z myślą o szkołach publicznych, brak w nim tradycyjnie pojmowanych projektów międzyprzedmiotowych.

5.8. Inne, nieuwzględnione w proponowanym podziale

Wśród 260 aktywności wyodrębniono trzy, których nie udało się sklasyfikować według wskazanych kryteriów. Wszystkie odnoszą się do wypowiedzi ustnych, w tym podsumowujących treści przyswajane w poszczególnych rozdziałach. W jednym przypadku (U3) uczniowie są zachęcani do refleksji nad znaczeniem słów „empatia” i „dzielenie się”⁶⁰. To istotne z punktu widzenia rozwijania kompetencji interkulturowej ćwiczenie, mogące pozytywnie wpływać na świadomość potrzeby i umiejętność radzenia sobie z emocjami, co z kolei pozwala zwiększać tolerancję, otwartość i gotowość do działania bez uprzedzeń w społecznościach wielokulturowych.

Inna aktywność pozwala lepiej zrozumieć osoby odmienne kulturowo poprzez zapoznanie się z przesądami i wierzeniami ludowymi, typowymi dla kręgu kulturowego, z którego się wywodzą (U11).

Ostatnie ćwiczenie dotyczy kwestii niepowiązanych z aspektami kulturowymi. Chodzi o osobiste przekonania i opinie na temat istnienia UFO. Pośrednio i taką metodą można poznać stanowisko i światopogląd, reprezentowane przez przedstawicieli poszczególnych nacji i zrozumieć ich sposoby postrzegania świata.

6. Obserwacje końcowe

Materiały glottodydaktyczne determinują cały proces uczenia się i nauczania, a ich właściwy dobór jest jednym z najważniejszych kryteriów sukcesu nauczania⁶¹. Równocześnie, nie tylko zawarte w podręczniku kursowym treści, ale i organizacja materiału nauczania, typologia ćwiczeń, szata graficzna, dobór zdjęć odgrywają niebagatelną rolę w realizowaniu tzw. ukrytego programu, często bez świadomego udziału nauczyciela⁶².

⁶⁰ W oryginale wł. *condividere*.

⁶¹ W. Pfeiffer, *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001, s. 175.

⁶² L. Aleksandrowicz-Pędich, *Ukryty program w podręcznikach do nauki języków obcych*, [w:] *Reforma w nauce języka obcego. Nowe programy i podręczniki*, H. Komorowska (red.), Warszawa 2003, s. 125.

Podjęte w artykule badania wykazały, że pojęcia interkulturowości czy interkulturowej kompetencji komunikacyjnej nie pojawiają się na stronach książki w sposób eksplicytny⁶³, co nie przeszkadza w realizacji licznych treści dydaktycznych zwiększających świadomość na ich temat. Elementy kultury, w różnych proporcjach, czerpiąc z różnych jej zasobów, są obecne we wszystkich jednostkach dydaktycznych. Ze względu na obrany poziom biegłości językowej autor nie mógł zaproponować treści o charakterze akademickim czy rozdziału wyjaśniającego relację języka i kultury bez zaburzenia progresji i tematycznej spójności tomu⁶⁴. Znajdziemy natomiast aktywności zwiększające umiejętność konfrontowania się z normami obowiązującymi na różnych obszarach kulturowych, co staje się w coraz większym stopniu podstawową potrzebą współczesnego człowieka.

Brak ćwiczeń oceniających postępy w rozwoju kompetencji interkulturowej może wynikać z trudności w obiektywnej jej ewaluacji. Jednocześnie, wzorując się na innych zasobach do nauki języków obcych, można zaproponować autorowi rozbudowanie następnej edycji podręcznika o gry językowe⁶⁵, odwołujące się do ludycznego aspektu nauki języków obcych oraz wykorzystujące ducha rywalizacji.

Pozostałe z kryteriów badawczych, jak wykazano, w znacznej mierze są realizowane i stwarzają warunki do wykształcenia w uczniach świadomości interkulturowej ułatwiającej komunikację w środowisku egzolingwalnym.

Odpowiadając na pytanie postawione w tytule artykułu, należy potwierdzić, że podręcznik *Campionato d'italiano* na rynku wydawniczym materiałów edukacyjnych do nauki języka włoskiego reprezentuje nowe podejście, bazujące na zadaniach i projektach uczniowskich, bogate w treści o charakterze interkulturowym, mogące – przy odpowiednim podejściu uczniów oraz nauczyciela jako przewodnika i mediatora kulturowego – stanowić cenne narzędzie w kształtowaniu kompetencji interkulturowej.

⁶³ Trudno tego oczekiwać od materiałów dydaktycznych adresowanych do młodych adeptów piłki nożnej.

⁶⁴ Umieszczenie takiego rozdziału pod koniec tomu wydaje się bezcelowe.

⁶⁵ Gra planszowa dla wielu uczestników, pozwalająca dotrzeć do mety pod warunkiem wykonywania zadań wskazanych przez autora, nawiązujących bezpośrednio do wiedzy, umiejętności i kompetencji nabytych podczas pracy z podręcznikiem. Inna forma ewaluacji, jaka stosowana jest w materiałach o zbliżonych funkcjach, to prosta tabela, w której umieszczono elementy odnoszące się do wiedzy, umiejętności, postaw i kompetencji, których nabycie potwierdza użytkownik książki w procesie autoewaluacji.

Bibliografia

- Aleksandrowicz-Pędich L., *Ukryty program w podręcznikach do nauki języków obcych*, [w:] *Reforma w nauce języka obcego. Nowe programy i podręczniki*, H. Komorowska (red.), Warszawa 2003, s. 123–131.
- Antonowicz D., Kossakowski R., Szlendak T., *Ostatni bastion antykonsumeryzmu? Kibice industrialni w dobie komercjalizacji sportu*, „*Studia Socjologiczne*” 2011, 3 (202), s. 113–139.
- Archambault F., *Football and fascism in Italy*, „*Soccer & Society*” 2020, 21 (6), s. 639–647.
- Bandura E., *Nauczyciel jako mediator kulturowy*, Kraków 2007.
- Beretta F., „*Not for everyone*”: *Transformations of Italian Calcio in the digital age*, „*Italian Culture*” 2021, 39 (1), s. 48–57.
- Blecking D., *Integration through sports? Polish migrants in the Ruhr, Germany*, „*International Review of Social History*” 2015, 60 (S1), s. 275–293.
- Bolten J., *Interkulturowa kompetencja*, tłum. B. Andrzejewski, Poznań 2006.
- Decyzja Komisji z dnia 22 czerwca 2005 r. w sprawie środków przyznanych przez Włochy na rzecz zawodowych klubów sportowych (Decreto salva calcio) (notyfikowana jako dokument nr C(2005) 1794) (Tekst mający znaczenie dla EOG)*, EUR-Lex, [online], <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32006D0898>, [dostęp: 01.08.2022].
- Dietschy P., *Making football global? FIFA, Europe, and the non-European football world, 1912–74*, „*Journal of Global History*” 2013, 8, s. 279–298.
- Grodecki M., *Occasional nationalists: the national ideology of Ultras*, „*Nationalities Papers*” 2021, 49 (3), s. 562–575.
- Hamil S., Morrow S., Idle C., Rossi G., Faccendini S., *The governance and regulation of Italian football*, „*Soccer & Society*” 2010, 11 (4), s. 373–413.
- Janowska I., *Podejście zadaniowe do nauczania i uczenia się języków obcych. Na przykładzie języka polskiego jako obcego*, Kraków 2011.
- Kaliska M., *‘Cultural activities’ in foreign language teaching: a multimodal perspective on Italian language textbooks*, „*Italian Studies*” 2022, s. 1–17.
- Kramsch C., *Language and Culture*, Oxford 2001.
- Melosik Z., *Piłka nożna. Tożsamość, kultura i władza*, Poznań 2016.
- Metzger S., Özvatan Ö., *Games of belonging: Football, boundaries and politics between Germany and Turkey*, „*Nationalities Papers*” 2020, 48 (4), s. 737–751.
- Pfeiffer W., *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001.
- Sobkowiak P., *Interkulturowość w edukacji językowej*, Poznań 2015.

Strony internetowe

- Dati mensili luglio 2023 e giugno 2023 – ultima pubblicazione*, [online], <https://www.adsnotizie.it/>, [dostęp: 19.08.2022].

- L'italiano con i cinesi: spunti e materiali per la didattica*, Blog – Vita d'aula, [online], <https://italianoperstranieri.loescher.it/news/l-italiano-con-i-cinesi-spunti-e-materiali-per-la-didattica-7690>, [dostęp: 28.09.2023].
- Paganelli V., *La Cina in Italia: ovvero i sinofoni a scuola. Le difficoltà di apprendimento dell'italiano da parte dei sinofoni nella classe multilingue*, Treccani, [online], <https://www.treccani.it/magazine/chiasmo/lettere.e.arti/Oriente/csb.orientepaganelli.html>, [dostęp: 21.07.2022].
- Torino, Treccani, [online], <https://www.treccani.it/enciclopedia/torino/>, [dostęp: 18.08.2022].
- Umberto Eco e il calcio: "Il gol è come il sesso", la Repubblica, [online], <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1994/06/24/umberto-eco-il-calcio-il-gol.html>, [dostęp: 18.08.2022].

Korpus badawczy

- Maggini M., *Campionato d'italiano. Lezioni di italiano per conoscere l'Italia e il calcio. Manuale con esercizi*, Atene 2022.

